

6. 舒婷 «墙» [电子资源]。(Шу Тин «Стена») [Электронный ресурс] // архив сайта Китайської сучасної поезії онлайн. – Режим доступу : <http://www.chinapoetry.com/XianDaiAuthorDB0C5736-3574-462B-87A4-39F4E5F4DEA2.html>)

Стаття надійшла до редакції 24.10.2013

Безверхня Ю.В., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

Стилістичні фігури китайської «туманної поезії» ХХ століття

За допомогою художнього аналізу китайської «туманної поезії», виділили основні стилістичні фігури, які формують особливий вплив на читача. Також вказали новаторство стилю у поезії даного поетичного об'єднання.

Ключові слова: стилістична фігура, «туманна поезія», образ, анафора, риторичне питання.

Bezverkhnia I.V., stud.,
Institute of Philology Taras Shevchenko University of Kyiv

Stylistic figures of chinese “Misty poetry” of the XX century

With the help of artistic analysis of Chinese “misty poetry” we found out main stylistic figures, which form the special effect on the reader. Also we emphasize the innovation of style in the poetry of this poetic union.

Key words: stylistic figure, “misty poetry”, image, anaphora, rhetorical question

УДК 929 Шевченко+821.161.2-1.09

Бігун О. А., к.філол.н., док.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЧЕРНЕЦТВО У ТВОРАХ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ АСКЕТИЧНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

Йдеться про рецепцію та типологію образу чернецтва в творах Т. Шевченка. Досліджується аскетична проблематика в давньоукраїнській літературі та поетичних й малярських творах Т. Шевченка.

Ключові слова: рецепція, типологія, культура, малярство, інтерпретація, християнство, чернецтво, аскеза, Києво-Печерський патерик, Т. Шевченко.

Образ чернецтва в творах Т. Шевченка досліджений фрагментарно, здебільшого як предмет сатири в аспекті антиклерикальних настроїв поета. Однак, цей образ є частиною загальнокультурного контексту, що отримав своє

відображення в літературних пам'ятках давньоруської доби та українському бароко, оскільки тип літератури і тип художньо-літературної свідомості є втіленнями властивого даній історичній епосі типу культури, домінантою якого на українських теренах протягом тривалого часу була візантійська християнська традиція. Метою розвідки є дослідження образу чернецтва у творчості Т. Шевченка через зіставлення з давньоруськими текстами задля виявлення рецепції та типології образу у рамках візантійської духовно-культурної парадигми. Дослідження спирається на культурологічний підхід, особливо актуальний для компаративістики, в якій на сьогодні спостерігаються переміщення від есенціалізму літературності в бік суспільних кодів, конвенцій і репрезентацій, дискурсів і контекстів [Leith 1991, 9].

Складна палітра смислового нюансування, що супроводжує образ чернецтва ще з давньоруської літератури, знайшла своє втілення і у творах Шевченка на різних рівнях художньої інтерпретації. За усталеною традицією феномен чернецтва насамперед асоціюють з подвижництвом. Топіка подвижництва, трансформуючись у розгалужені метафоричні мотиви, досить часто спостерігається в літературній спадщині людства від античності до сучасності. Вважаємо, що доцільно розрізнити поняття топіки подвижництва, тобто групи топосів, які виростають із того самого образу, але послуговуються різними його конотаціями та культурними контекстами. Наприклад, топосом подвижництва у літературі забарвлені мотиви прометеїзму, профетизму, месіанізму, героїчна тематика, ідеї самопожертви заради високої мети, концепти аскетизму тощо. Однак, насамперед під подвижництвом розуміємо чернецтво, наслідування людиною високих ідеалів Євангелія, прагнення до духовного вдосконалення, гартування волі. Стосовно подвижництва Василій Великий давав такі настанови: „Перемагай невидимих ворогів, протидій началам і владам (Еф. 6, 12), викоріни їх спочатку зі своєї душі, щоб не мали в ній жодного наділу. <...> Пам'ятай приклад Христа, Котрий заради тебе все це витерпів, знай, що задля Нього й ти мусиш пройти через це. У цьому буде твій здобуток, бо ти йдеш шляхом Царя-переможця, який прагне, щоб і ти розділив Його тріумф. Навіть, якщо доведеться тобі померти, то не подоланим, бо, до кінця зберігши в собі істину непохитною, а відвагу в боротьбі за істину нездоланною, ти отримаєш найславнішу перемогу” [Василій Великий 2006, 351].

Як відомо, інститут чернецтва на територіях Русі-України був запозичений ззовні майже одночасно із першими відомостями про саме християнство, що нерідко спричиняло неадекватність первісного розуміння суті чернечого подвижництва чи богословського обґрунтування його засад. Так, первісну парадигму чернецтва В. Климов характеризує як зовнішньо виражену, що

у своєму розвитку випереджала богословське й теоретико-гносеологічне осмислене розуміння чернецтва. „З давньоруських джерел відомо, – пояснює дослідник, – що серед першорядних були завдання досить практичного, якщо не буденного сенсу: поширення монастирсько-чернечих інституцій як наочних взірців організації життя за нормами нової релігії, що гарантували обіцяне християнством спасіння і мали переконувати у правильності вибору Володимиром релігії Христа; з’ясування, як, на яких засадах (пустожительства, скитного життя чи спільножительства), за якими уставами слід організувати чернече подвижництво, що відповідало б букві християнського віровчення й гарантувало сподіване потойбічне життя; демонстрація наочних (ідейно-християнських, монастирсько-обрядових, моральних, освітньо-культурних, організаційних, дисциплінарно-поведінських, зрештою, монастирсько-господарських) переваг аскетичного життя християнсько-монастирських спільнот на „гріховним” світським і т. ін.” [Климов 2008, 205]. Поступово, в силу історико-культурної ситуації саме чернецтво постає чільним представником середньовічного соціуму, роблячи помітний внесок у розвиток національної культури українського народу, адже першими літописцями, вчителями, лікарями, митцями були монахи. Однак насамперед в інституті чернецтва бачилось уособлення вищих християнських чеснот, через що в давньоруській літературі образ ченця розглядається як „стовп терпіння”, „безодня смирення”, „скарбниця чистоти”, „самовільне умертвіння”, „богомислення”, „світильник премудрості духовної”, „завжди працюючий”, „розум освічений”, повсякденний „мученик” і „трудитель”.

Насамперед розглянемо рецепцію феномену чернецтва догматично-візантійського штибу, що присутній у творах давньоукраїнської літератури та Шевченкових творах. Так, у переказах Києво-Печерського патерика ченці відповідають канонам схими та складають обітніці: 1) відмови від світу і того, що у світі; 2) послуху настоятелю; 3) збереження безшлюбності. Переважно у переказах дотримано усталеної схеми, характерної для агіографічного жанру, за якою подається загальна характеристика подвижництва героя, а в кінціві описано праведну смерть й урочисте поховання. Згідно візантійських канонів, святість монастиря виявляється і в подвижництві його чорноризців. Власне описові їх подвигів присвячено більшу частину переказів Києво-Печерського патерика. Свої моральні принципи чернеча братія звіряє з тими ідеалами чернечого життя, що їх виробили візантійські общини. Як відомо, на початку свого ігуменства, коли в монастирі налічувалося вже 100 ченців, Феодосій вирішив запровадити в своїй обителі статут чернечого життя, тобто упорядковані чернечі правила. Але для цього йому бракувало відповідних списків таких правил (статутів), а також наявної на той час бо-

гослужбової літератури. „*І почав шукати [належного] правила чернечого, – читаємо в Києво-Печерському патерику, – і знайшовся тоді чесний інок Михайл, [з] монастиря Студійського, який прийшов із Греків з митрополитом Георгієм»* [Києво-Печерський патерик 2001]. Зрозуміло, що саме від нього Печерський ігумен переписав список Студійського статуту. „*По цьому ж послав блаженний одного з братів у Константинополь град до Єфрема-скопця, аби увесь статут Студійського монастиря приніс переписавши»* [Києво-Печерський патерик 2001]. Єфрем-скопець „*веління преподобного отця нашого виконав і, весь статут монастирський переписавши, послав до нього»* [Києво-Печерський патерик 2001]. Творчо доопрацювавши списки статутів, ігумен Феодосій створив статут чернечого життя, який і запровадив у своєму монастирі близько 1064 р. [Очерки истории Киево-Печерской Лавры 1992, 13]. Статут „*Феодосій наказав прочитати перед братією і звідтоді почав у своєму монастирі все робити за статутом святої обителі Студійської, як і до нині учні його цих правил дотримуються»* [Києво-Печерський патерик 2001]. Серед численних аскетичних вимог і правил, статут визнавав обов'язком кожного ченця щоденне читання книг, отримуваних у монастирській бібліотеці в ченця-бібліотекаря, що саме по собі передбачає стовідсоткову грамотність усіх мешканців обителі та існування доброї монастирської бібліотеки. Це й зумовило специфіку давньоруської оригінальної літератури, коріння якої занурене в аскетичну традицію чернецтва, адже „з часів преподобних Феодосія Печерського та Нестора Літописця, – зауважує архієпископ Ігор (Ісіченко), – незмінними лишилися для українських письменників обіти покори, безсрібництва й чистоти, підпорядкування монашому уставу, життя в пості й молитві. Це соціокультурні парадигми творчості українських письменників, абсолютна більшість яких і в XVII ст. все ще належала до монашого стану” [Ісіченко 2011, 16].

Однак, ще одна характеристика патерика – це амбівалентна подача образу ченця, адже „герої оповідань „Патерика” виступають не як узагальнене втілення добра, а як живі люди зі звичайними рисами характеру: сваряться між собою, заздять один одному, громадять гроші, прагнуть до земних утіх – люблять і поспати, і попоїсти, і випити, і помилуватися вродливою жінкою... В усьому цьому вони каються і знову грішать” [Крекотень 1991, 277]. Образи ченців, що ремінісцентно з'являються у творах Т. Шевченка, теж отримують різноманітне авторське трактування. Так, поет розглядає чернецтво як шлях покути за здійснені гріхи, як відкуплення, що його обирають персонажі для духовного переродження. У поемі „Княжна” головна героїня після звалтування приймає монаший постриг, щоб не тільки очистити своє духовне ество після страшною наруги, але й „...покутовать / Гріхи на сім світі, /

Гріхи батькові...” [Шевченко 2001, 202]. У монастир приводить на старості літ життєва дорога Семена Палія з поеми „Чернець”. Після років, відданих на боротьбу за вільне життя, козак приймає рішення прийняти чин. Упадає в око, що це рішення він приймає осмислено, сподіваючись звирити власне мірило правди й неправди з християнськими цінностями. Поет наказує своєму героєві дослухатись Божих настанов, а не власного серця: „*Святе писаніє читай, / Читай, читай та слухай дзвона, / А серцеві не потурай. / Воно тебе в Сибір водило, / Воно тебе весь вік дурило*” [Шевченко 2001, 218]. Так автор демонструє трансформацію світогляду свого героя: від утвердження справедливості насильницькими методами у національно-визвольній боротьбі – до чернецтва, до внутрішніх розмислів, до молитви: „*І за Україну молитись / Старий чернець пошкандибав*” [Шевченко 2001, 218]. Вважаємо, що тут виразно проступає та частина рецепції, що пов’язана з первинними уявленнями про законників у давньоукраїнських пам’ятках літератури, закорінених у візантійську духовну традицію.

Літописна частина давньоукраїнської літератури теж не оминає образу духовних осіб, включно з чернецтвом. Звичайно, в літописах доби Середньовіччя уяскравлено акценти ідеолого-політичного забарвлення, тому увагу сконцентровано на фігурі можновладця. Аналізуючи духовно-моральні засади та погляди на духівництво у „Літописі руському”, Л. Задорожна зазначає, що християнська мораль дедалі настійливіше формує ідеал державного володаря, водночас створюючи цим певний загальноцивілізаційний стандарт. Дослідниця слушно зауважує характерну рису літопису, що стосується ставлення автора до можновладця як до духовної особи. Зокрема, порівнюючи характеристики, які літописець дає князю Всеволоду та митрополиту Іоанну, дослідниця приходиться до висновку: „Коли б ми не знали, що мова іде про „благовірного князя Всеволода”, то загальний тон цієї характеристики спонукав би думати, що це літописець продовжує характеризувати високого духовного ієрарха...” [Задорожна 2006, 56]. Звідси цілком логічним постає висновок про те, що критерієм справжньої цінності людини для авторів літопису є духовна особа.

Згодом виклики Реформації з руйнівним для західноєвропейського монашества радикалізмом раннього протестантизму та прагненням оздоровити усвідомлення християнської ідентичності вимагали нового прочитання власної традиції. До того ж, період XVII–поч. XVIII ст., ознаменований активною експансією російського православ’я, а разом з тим нівелюванням київської церковної традиції, призвів до витіснення монашества на маргінеси культурного життя, перетворивши його на предмет кпинів у „Плачі київських монахів” і одіозне зосередження „столбов во храмъ Божієм” у ба-

ченні Григорія Сковороди. У подібному ключі витриманий образ чернецтва у Шевченкових поемах „Кавказ”, „Сретик”, поезіях „Гімн черничий”, „І Архімед, і Галілей...”, „Н. Т.”. Ймовірно, тут виявляється історико-політичний контекст, пов’язаний з впливом ідей Реформації та Просвітництва, що стали поштовхом для бурлескно-травестійних жанрів в українській традиції сміхової культури. Гумористичне зображення персонажів підпорядковується меті очищення суспільства від людських вад, породжуваних недбалим виконанням суспільних обов’язків. Оскільки ж суспільні вади узалежнюються просвітительською доктриною від консервативних елементів побуту, об’єктом висміювання все частіше стають представники духовенства (клиру) як носії традиції минулого [Ісиченко 2011, 464].

Попри спільність типологічних паралелей естетичного типу, що поєднують сатиричну поезію доби українського бароко та Шевченкові твори, у яких предметом зображення постає чернечий чин, власне, останні вирізняються настійливим акцентуванням на обітницях безшлюбності. Ця обітниця суперечить, на думку поета, природі людини, і тому викликає контрверсійні інвективи, спрямовані до Бога, пройняті чи то глузуванням, чи то співчуттям. Вважається, що „інститут чернецтва однозначно потрактовується тут як велика фальш супроти природи людини та її призначення, і коли ця фальш освячується іменем Бога, то і сам Бог фігурує як той, що „обкрадає”, „обдурює” тих, котрі йому служать своїм чернецтвом” [Бусел 2004, 61]. Вважаємо, що так проявляється конфлікт язичницької парадигми свідомості (на архитипальному рівні) з богословсько-християнською традицією, адже язичництво вважає безшлюбність і бездітність найстрашнішим прокляттям: вони означали безнадійність, остаточну смерть. У християнському чернецтві, навпаки, безшлюбний спосіб життя веде до майбутньої слави відродження, коли люди не одружуються, не виходять заміж, але перебувають як ангели на небесах. У безшлюбності і суворій помірності переборюється панування стихійного природного начала в людському житті.

Специфічним є образ ченця у Шевченковому малярстві. Наразі відомий тільки один твір зазначеної тематики – гравюра на металі „Католицький чернець” (1841). Відомо, що це була ілюстрація до повісті М. Наєждіна „Сила воли. Воспоминання путешественника”, надрукованої у збірці „Сто русских литераторов” (СПб, 1841). Малюнок ілюструє текст твору на сторінках 421–423, де описано зовнішній вигляд головного персонажа: *„Біля самого входу на краю лави сидів чернець у всій мальовничій злиденності одіяння міноритів, як їх називають в Італії. Він одягнений був у сірий підрясник, підперезаний товстою вузлуватою мотузкою. Важкі сандалі прив’язані до босих ніг вузькими ремінцями, що червоними рубцями в’їдалися в ступні, порепані*

від сонця. Відлога ченця була закинута за плечі, і тому його голова вся була назовні, вона відсвічувала бронзовим відливом, створеним неєвропейським небом <...> він нерухомо дивився на хвилі, що котились біля його ніг” [Судак 2011]. Шевченкове зображення ченця повністю відповідає тексту: його погляд відсторонений, здається ніщо не може порушити роздумів та перебирання чоток – ні човни з людьми, ні блискавки, що розрізають небо, ні збурене негодою море, зображене на задньому плані. Чітко виведені деталі монашого одягу, що нагадує вбрання францисканців. Дослідник малярської спадщини Шевченка К. Широцький пояснює цей факт докладним вивченням творів іспанських малярів та митців-романтиків [Широцький 1914, 95]. Вважаємо, що тут Шевченко демонструє не стільки оволодіння європейською технікою малярства, скільки точне „попадання” в образ, що, власне, є ознакою професійної майстерності ілюстратора.

Відтак, з вищевикладеного виснуємо, що образ чернецтва у творах Шевченка вирізняється своєю амбівалентністю: з одного боку, монах зберігає догматично-релігійні настанови та стає на шлях самопожертви для покути та молитви за гріхи людства, в чому виявляється типологічна спільність у трактуванні образу ченця у давньоруській літературі та творах Т. Шевченка. З другого – шлях до Бога поет вбачає не через аскезу, а через реалізацію природного первня людини, що дає привід констатувати язичницькі прояви у релігійній свідомості митця. Травестіювання чернечого чину має низку типологічних збігів з поезією українського бароко, забарвленою характерними для цієї доби антиклерикальними настроями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бусел К. Чернецтво як нереалізована життєва потенція (поезії Т. Шевченка „Н. Т.”, „Гімн черничий” і Б. Бойчука „Монахія”) / К. Бусел // Тарас Шевченко і народна культура: зб. пр. між нар. 35-ї наук. шевченківської конф.: Черкаси, 20-22 квітня 2004 р.: у 2-х кн. / Редкол.: Смілянська В. Л. та ін. – Черкаси: Брама-Україна, 2004. – Кн. 2. – С. 58–63.

2. Василій Великий. Морально-аскетичні твори; [пер. з давньогрец. Л. Звонської] / Василій Великий. – Львів: Свічачо, 2006. – 380 с. (Серія: Джерела Християнського Сходу).

3. Задорожна Л. М. Риси етнотипу та етнохарактеристики у системі розвитку української літератури. Літописна спадщина: [навч. посібник] / Л. М. Задорожна. – К.: ВПЦ „Київський університет”, 2006. – 140 с.

4. Ісіченко Ю. А. Духовність монашого уставу в системі парадигми барокової літератури / Ю. А. Ісіченко // Актуальні проблеми слов’янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: [міжвуз. зб. наук. пр. / Ред. кол.: В. А. Зарва (гол. ред.) та ін.]. – Бердянськ: БДПУ, 2011. – Вип. 24. Ч. 4. – С. 15–26.

5. Ісіченко Ю. А. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII-XVIII ст.): [навч. посібник для ВНЗ] / Ю. А. Ісіченко. – Львів: Святогорець, 2011. – 568 с.
6. Києво-Печерський патерик / Упоряд., адапт. укр. мовою, скл. додатки, прим. Ірина Жиленко. Відп. ред. В. М. Колпакова; [Електронний ресурс]. – 2-ге вид. – К.: ВД „КМ Academia”, 1998. – 348 с., 37 іл – Режим доступу: <http://www.litopys.org.ua/paterikon/patchyt.htm>.
7. Климов В. До питання про філософсько-богословську інтерпретацію інституту чернецтва, практики подвижництва та аскетизму у творах вітчизняних ченців-мислителів / К. Климов // Українське релігієзнавство. – 2008. – № 47. – С. 204–213.
8. Крекотень В. І. „Золота книга” українського письменного люду / В. І. Крекотень // Абрамович Д. І. Києво-Печерський патерик; [репринтне видання]. – К.: Час, 1991. – С. 270–278.
9. Очерки истории Киево-Печерской Лавры и заповедника / Отв. ред. Ю. Д. Кибальник. – К.: Рад. Україна, 1992. – 141 с.
10. Судак В. О. Католицький чернець / О. В. Судак // Енциклопедія життя і творчості Т. Шевченка. Малярство. Твори 1830–1839 років; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.t-shevchenko.name/uk/Painting/1833-39/Monk.html>.
11. Шевченко Т. Г. Повне збір. творів: у 12 т.; [редкол.: М. Г. Жулинський та ін.] / Т. Г. Шевченко. – К.: Наук. думка, 2001. – Т. 2. – 784 с.
12. Широцький К. Шевченко як ілюстратор / К. Широцький // Шевченківський збірник. – Пт., 1914. – Т. 1. – С. 90–119.
13. Leith V. Cultural Criticism, Literary Theory, Poststructuralism / V. Leith. – N.-Y.: Columbia University Press, 1991. – 186 p.

Стаття надійшла до редакції 17.10.

Бигун О. А., к.філол.н., док.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

Монашество в творчестве Тараса Шевченко: сравнительный анализ аскетической проблематики

Статья посвящена вопросам рецепции и типологии образа монашества в произведениях Т. Шевченко. Исследуется аскетическая проблематика в древнерусской литературе, а также в поэзии и живописи Т. Шевченко.

Ключевые слова: *рецепция, типология, культура, живопись, интерпретация, христианство, монашество, аскеза, Киево-Печерский патерик, Т. Шевченко.*

Bigun O., PhD,
Postdoctoral Student,
Institute of Philology Taras Shevchenko University of Kyiv

**The monkhood in Taras Shevchenko's writings:
comparative analyses of ascetical topics**

The paper covers the reception and typology of the monkhood image in Taras Shevchenko's writings. By comparative focuses the ascetical problems in the Old Ukrainian literature and Taras Shevchenko's poetry and painting is investigated.

Key words: *reception, typology, culture, painting, interpretation, Christianity, monkhood, asceticism, Kyiv-Pechera Paterik, Taras Shevchenko.*

УДК 81-115:82.091=16

Білик Н.Л., к. філол. н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

**ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІ ПРОЕКЦІЇ ВІЗАНТІЙСЬКОЇ
ЕТНОМЕНТАЛЬНОЇ ТРАДИЦІЇ У РОМАНІ М. ПРОДАНОВИЧА
«САД У ВЕНЕЦІЇ»**

На матеріалі роману сучасного сербського прозаїка Мілети Продановича «Сад у Венеції» у статті висвітлюється специфіка смислової результативності інтертекстуальності, пов'язаної з візантійською етноментальною традицією.

Ключові слова: *Мілета Проданович, інтертекстуальність, семантика.*

У міркуваннях про постмодерністський характер своєї поетики М. Проданович неодноразово визнавав однією з його ознак – беззаперечно установлену на системні алюзії, рівною мірою притаманні його творам образотворчого мистецтва [Розмова... 2008, 73]. Залучені Ж. Женеттом до парадигми форм власне інтертекстуальних зв'язків [Женетт 1988], зазначені прояви міжтекстової поетики вказують на відповідну інтертекстуальну маркованість, зокрема, роману сербського постмодерніста «Сад у Венеції».

Важливим джерелом ідентифікації творчості митця виступають його численні коментарі. Принципове уточнення з цього приводу він пропонує у згадуванні ключової ролі інтертекстуальності в концепції роману, на відміну від її незначного фігуративного вживання у поетикальному забарвленні тексту [Utišana...].

Інтертекстуальність, поряд із метафорою, на думку Л. Меренік, стає провідним носієм художньої методології митця, включається не лише до спектру